

УДК 02:001.8

Олена Воскобойнікова-Гузєва,
провід. наук. співробітник НБУВ,
старш. наук. співробітник,
канд. іст. наук

МЕТОДОЛОГІЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: НОВІТНІ ПІДХОДИ

Статтю присвячено дослідженню сучасних методологічних підходів – інституціонального, соціосинергетичного, модернізаційного – до вивчення бібліотеки як соціального інституту та розвитку бібліотечно-інформаційної сфери в цілому.

Ключові слова: методологія, бібліотекознавство.

Перше десятиліття XXI ст. відзначилося для українського бібліотекознавства цілою низкою оригінальних теоретичних досліджень, які ґрунтуються на комплексних методологічних підходах, поєднуючи класичні загальнонаукові підходи: системний, структурно-функціональний, історичний – з використанням новітніх: інституціонального, синергетичного, соціокомунікаційного підходів тощо. За цей період ученими зроблено помітний внесок у формування теоретичної бази оновленої парадигми розвитку сучасної бібліотеки і бібліотечно-інформаційної сфери в цілому, зокрема інноваційній політиці як стратегії розвитку бібліотек присвячено дослідження І. О. Давидової [13], позиціонуванню бібліотек як загальнодоступної інформаційної бази та інформаційних центрів постіндустріального суспільства – роботу В. М. Горового [10], розгляду діяльності бібліотек як суб'єктів політичної комунікації – Т. Ю. Гранчак [11], коеволюції бібліотеки і наукової комунікації – дослідження Г. В. Шемаєвої [29]. Значну увагу приділено теоретико-методологічним питанням організації інформації і знання у бібліотеках з позицій термінознавства у дослідженні Н. В. Стрішенець [25], розвитку системи документопостачання бібліотек – А. А. Соляник [26], розробленню комплексної технології організації знанневих ресурсів і бібліотечно-інформаційної діяльності – К. В. Лобузіню [19]. Окремий комплекс складають дослідження, що поглиблюють теоретико-методологічні засади розвитку окремих напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності, зокрема

інформаційно-аналітичного – робота О. М. Кобелєва [16], довідково-бібліографічного – Т. В. Добко [14], розвитку ресурсів довідкової біографістики на базі бібліотечно-інформаційних ресурсів – В. І. Попика [27]. «Читачоцентристський» напрям представлено у роботі Т. В. Новальської [23], де проаналізовано понад сторічний досвід вивчення читача в українському бібліотекознавстві, та у дослідженні Н. Е. Кунанець [17], яка особливу увагу приділила створенню комфортних умов інформаційно-бібліотечного обслуговування громадян з особливими потребами.

Також останніми роками з'являється все більше цікавих публікацій науковців, де методологічні питання порушуються під різним кутом зору – від визначення оновленого об'єкта бібліотекознавства [21], порушення дискусійних методологічних проблем [5] до встановлення парадигмальності бібліотекознавчих досліджень [4] та обґрунтування використання конкретних загальнонаукових підходів як бібліотекознавчого інструментарію [2; 12; 18]. Акцент зазначеної публікації зроблено на інституціональному, соціосинергетичному та модернізаційному підходах, які поряд із іншими автор використовував під час дослідження особливостей сучасного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери [8].

Сьогодні з позицій інституціонального підходу (в межах якого суспільні відносини розглядають як множину взаємопов'язаних та взаємодіючих інституцій) С. А. Басов шукає відповіді на базове питання про об'єкт і предмет бібліотекознавства [2], дотичний до проблематики наших останніх розвідок: який саме об'єкт мають на увазі, коли йдеться про концепції розвитку, стратегії управління, необхідність модернізації стосовно бібліотечної галузі у цілому? Учений пропонує застосовувати поняття «бібліотечний соціальний інститут» (далі – БСІ) як фундаментальну категорію бібліотекознавства та визначення стійкої форми соціальної системи. Розгляд БСІ як реальної соціальної системи, що складається із взаємопов'язаних та взаємообумовлених функціонально спеціалізованих елементів, дозволив ученому побудувати її структурно-функціональну модель. До функцій, які є необхідними та яких є достатньо для того, щоб БСІ був здатний до відтворення та саморозвитку, віднесено функції корисності, професіоналізації, пізнання, комунікації, впорядкування та нормативну функцію. Зазначена функціональна модель демонструє, які функції необхідно виконувати, щоб БСІ мав змогу функціонувати та розвиватися як цілісна соціальна система у масштабах суспільства. Визначені функції породжують відповідні організаційні структури. Як

значає С. А. Басов, «у компонентному складі БСІ знаходить відображення інституціональна структура «бібліотечної організації» суспільства» [2, с. 64]. Першим організаційним складником структури БСІ автор визначає практику, до якої входить діяльність бібліотек як галузь суспільного господарства, включає бібліотеки усіх типів і видів за ознакою єдності створюваних продуктів – бібліотечних послуг, і саме тут відбувається реалізація функції «корисності» – у виробництві та споживанні суспільних благ. Другим – освіту як діяльність, що забезпечує професіоналізацію кадрів, підготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів для усього БСІ та її конкретно-історичні організаційні форми (інститути, курси, центри). Третім складником визначено науку як діяльність, спрямовану на виробництво наукових смислів, яка реалізує для БСІ функцію пізнання та усі її організаційні форми. Четвертим складником стала комунікація як діяльність, спрямована на підтримку інформаційної взаємодії компонентів БСІ між собою та соціумом, що реалізується у різних формах – усній, паперовій, електронній. П'ятим складником визначено самоорганізацію та управління як діяльність, що спрямована на впорядкування БСІ за рахунок неформальних факторів (самоорганізація) та формальних впливів (управління), а також їхні організаційні форми. Вона складається з діяльності органів влади та соціальних груп бібліотечного співтовариства. Шостим складником, за дослідником, є етика і право як діяльність із відпрацювання, підтримки й контролю за дотриманням сукупності формальних (норм права) та неформальних (моральні норми, цінності) правил, що забезпечує нормативно-правове середовище, у якому функціонує БСІ. Кожен з компонентів моделі відносно самостійний та взаємодіє з іншими.

Запропонована С. А. Басовим модель БСІ, безсумнівно, є прикладом високого рівня абстрагування, яка продовжує розвивати уявлення про бібліотеку як відносно стійку форму соціальної практики, зумовленої потребами суспільства. Ці погляди були представлені свого часу в роботах В. Р. Фірсова [28] (підвищення ролі бібліотечного соціального інституту в соціалістичному суспільстві), Р. С. Мотульського [22] (бібліотека розглядалася як інтегративний інститут в умовах пострадянської соціально-політичної дійсності), В. О. Ільганаєвої [15] (доведено доцільність інтегрування різних підходів до дослідження бібліотеки як соціального інституту, який є одночасно складником інформаційного середовища і носієм інформаційної культури). Найґрунтовніше на сьогодні сучасні

підходи (інформаційно-сервісний, культурологічний, соціокультурний, документальний і документалістський тощо) до вивчення соціального бібліотечного інституту проаналізувала Т. Ю. Гранчак. В умовах відсутності єдиного погляду дослідниця робить висновок, що «розуміння бібліотеки як інтегративного соціального інституту виводить вивчення її функціонування за межі виключно культурної та інформаційної сфер і відкриває широкі перспективи для дослідження участі бібліотечних структур у різноманітних соціально-комунікаційних процесах» [12].

Кінець першого десятиліття ХХІ ст. для бібліотекознавчої та книгознавчої методології відзначився впливом соціокультурного середовища, виникненням і розвитком нової комунікативної реальності, внутрішній конфлікт якої зумовлений обмеженістю людини в сприйнятті інформації, накопиченої людством. Як зазначено у монографії В. А. Маркової, «геометрична прогресія зростання інформації суперечить реальній кількості років життя, даних людині, в які вона здатна її сприймати» [20]. В цей період відомий російський бібліотекознавець М. І. Акіліна [1], розглядаючи проблеми методології сучасного бібліотекознавства, виходила з загальнонаукового розуміння методології як системи принципів та засобів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, дослідила класичну, некласичну та посткласичну форми раціональності у бібліотечних дослідженнях. Класична раціональність притаманна роботам, об'єкт дослідження яких статичний, предметом дослідження обрано ізольований фрагмент дійсності. Некласична раціональність передбачає обрання об'єктом динамічної системи, здатної до саморозвитку, суб'єкт розглядається як дистанційований від світу, що вивчається (знаходиться усередині нього, детермінований ним). Ознаками постнекласичного типу раціональності визначено ускладнення типу об'єкта – відкриті системи, розвиток яких супроводжується проходженням криз стан нестійкості, здатні до самоорганізації. Для досліджень такого типу притаманні міждисциплінарні і проблемно-орієнтовні форми дослідницької діяльності, які починають домінувати від середини 2000-х рр. У цьому контексті важливими стають також зауваження Г. В. Вагранової стосовно того факту, що наразі «парадигмальність бібліотечного знання зумовлює методологічний плюралізм під час проведення бібліотекознавчих досліджень» [4]. Множинність методологічних підходів органічно пов'язана із сучасним етапом розвитку бібліотечної науки, оскільки вони (підходи) забезпечують формування системи методологічних понять, що відбивають засновки,

засоби та принципи наукового пізнання, а також виявляють особливості конструювання, зміст та можливості взаємодії наукових методів. Складність явищ бібліотечної реальності, що підлягає дослідженню, потребує розроблення й таких питань, як типологія моделей змішаних досліджень із визначенням критеріїв їх створення, визначення найбільш затребуваних методів та механізмів їх комбінування для ефективного вирішення завдань.

Саме з позицій постнекласичного типу раціональності бібліотеки як динамічні відкриті системи, здатні до саморозвитку, та стратегії окремих напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах суспільних трансформацій початку ХХІ ст. розглядаються у дослідженнях вітчизняних бібліотекознавців на межі першого та другого десятиліття – І. А. Давидової [13], Т. Ю. Гранчак [11], О. М. Кобелева [16], де порушуються найактуальніші для розвитку бібліотечно-інформаційної сфери (далі – БІС) питання стратегічного інноваційного розвитку, бібліотечної політології в контексті взаємодії бібліотеки з сучасною політичною системою та громадянським суспільством, інформаційно-аналітичного забезпечення стратегічного управління розвитком бібліотек тощо. Визначеним роботам також притаманна поліпарадигмальність методологічних підходів, що зумовлено їх комплексністю та міждисциплінарністю.

Зокрема, дослідження І. А. Давидової, порушуючи суто бібліотекознавчі проблеми – інноваційності розвитку бібліотек, базується на комплексі понять інноваційної політики та інформаційного виробництва. Інноваційна політика багатоаспектно розглядається як інтеграційне явище, що створює умови та форми входження бібліотек до єдиного інформаційного простору, сприяє визначенню ролі та місця бібліотек України як суб'єктів інформаційного ринку, складника інформаційної інфраструктури суспільства. Під інноваційною політикою бібліотек ученою запропоновано розуміти форму стратегічного управління, яка визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності бібліотек, спрямованої на забезпечення її конкурентоспроможності в умовах інформаційного ринку та оптимальне використання наявного документно-інформаційного потенціалу. На початку 2000-х рр., за спостереженням І. А. Давидової, інноваційна політика у бібліотечній сфері України набуває інституціональних ознак, пов'язаних з виокремленням об'єктів інноваційної політики – інформаційних технологій; програмного забезпечення автоматизації діяльності бібліотек; інформаційних ресурсів і технологій їх перероблення; інформаційних продуктів і послуг; бібліотечних програм і

проектів; інфраструктури бібліотечно-інформаційного виробництва і підприємництва. Суб'єктами інноваційної політики є держава, галузеві й регіональні органи управління, бібліотечні громадські організації й асоціації, бібліотечні установи. Головним завданням інноваційної політики бібліотек є створення умов для їх інноваційного розвитку й адекватних організаційних структур управління.

Напрямок бібліотечної політології продовжено (розвинуто) у монографічному дослідженні та дисертаційній праці Т. Ю. Гранчак, де сучасну бібліотеку представлено як суб'єкт політичної комунікації, розкрито специфіку її функціонування, пов'язану з «оновленням суспільної ролі бібліотек на нинішньому етапі їх розвитку, адаптацією засад комунікативістики до діяльності бібліотек у частині інтенсифікації комунікативних зв'язків політико-правового характеру, соціалізації управлінської діяльності органів державної влади» [11, с. 17] тощо. Крізь призму розширення напрямів здійснення бібліотечними структурами своїх соціальних функцій у процесах політичної комунікації дослідниця простежила новації та трансформації у виконанні меморіальної, кумулятивної, комунікативної функцій бібліотек, зазначила, що технічна й технологічна модернізація створили підґрунтя для розширення форм реалізації інформаційної функції сучасної бібліотеки, а їх соціалізуюча функція сприяє консолідації суспільства, надає користувачам стартовий мінімум інформації, необхідний для орієнтації у державних та соціально-політичних процесах, адаптації до них. Підкреслено, що робота бібліотек у напрямі підвищення рівня суспільно-політичних знань та політико-правової культури суспільства стає частиною їх освітньої та культурної функції, проте відзначено й дискусійність реалізації бібліотеками у сучасних умовах ідеологічної або ідейно-виховної функції. Як слушно зазначила Т. Ю. Гранчак, у процесі своєї діяльності бібліотеки беруть участь у здійсненні більшості функцій політичної комунікації (поширенні ідейно-політичних цінностей, знань про політику, формуванні громадської думки, поширенні політичної культури тощо) і, отже, належать до функціональних суб'єктів та опосередкованого каналу політичної комунікації.

В аспекті визначення стратегічних напрямів функціонування бібліотеки в політичній комунікації дослідниця виокремлює два основні: взаємодія з владою та взаємодія з громадянським суспільством, а також зазначає, що реалізуючи в сучасних умовах прискореної інформатизації свою суть як соціального інституту та орієнтуючись на інформаційні потреби

користувачів, бібліотека виступає не лише посередником, а й комунікатором, що організовує і здійснює передачу в процесі політико-комунікативної взаємодії актуальних для певного соціуму політичних ідей, цінностей, норм, і участь бібліотеки у цих процесах має відбуватися не епізодично, а мати системний характер і відповідати спеціальній стратегії, яка ще має бути розроблена [11, с. 424–425].

На розвиток ефективного бібліотечного менеджменту стратегічного рівня із застосуванням сучасних інформаційно-аналітичних технологій націлено останні наукові розробки О. М. Кобелева. Крізь призму трансформування системи управління бібліотекою за ринкових умов автор бачить, що «пошук шляхів підвищення ефективності діяльності реструктурованої бібліотеки об'єктивно зумовлює необхідність упровадити систему стратегічного управління, яку визначають ідеї, принципи й уявлення щодо мети реструктурування, механізм взаємодії учасників виробничих відносин, силу впливу всіх найзначущіших зовнішніх та внутрішніх факторів» [16, с. 194]. Під стратегічним реструктуруванням розуміємо комплекс дій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності бібліотек у нових ринкових умовах. О. М. Кобелев доводить, що на відміну від оперативного, стратегічне реструктурування спрямоване на стратегічне позиціонування бібліотеки, довгострокове забезпечення її конкурентоспроможності на ринку інформаційних продуктів та послуг. Отже, автор виокремив такі етапи стратегічного реструктурування: стратегічне прогнозування, стратегічне планування, етап адаптації структур до стратегії реструктурування, утворення інформаційно-аналітичних технологій для користувачів. Дослідник дійшов висновку, що «використання інформаційно-аналітичних технологій у процесі реструктурування бібліотек за умов нової соціально-комунікативної реальності забезпечить не лише оптимізацію організаційно-економічних заходів з управління діяльністю бібліотеки в довгостроковій перспективі, узгодження мети та завдань реструктурування бібліотек і засобів їх досягнення, але й робить значний внесок у процес формування ефективного бібліотечного менеджменту стратегічного рівня» [16, с. 198].

Проте, порушуючи такі важливі для розвитку соціального бібліотечного інституту проблеми, як, зокрема, інноваційної політики розвитку бібліотек як баз інформаційного виробництва, інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту реструктурування бібліотек, науковці не розглядали комплексно проблему консолідованого стратегічного розвитку

вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери, яка, на думку автора, є необхідною умовою її подальшого існування [8].

Проте розгляд БІС як гармонійної системи, здатної до саморозвитку та самовідтворення, базується на сучасному синергетичному підході [3; 9], який отримав розвиток у межах бібліотекознавства в контексті соціосинергетики [24]. З позицій соціосинергетики бібліотека є складною системою, здатною до саморозвитку та самоорганізації, яку розуміємо як складний багатofункціональний соціальний інститут, що має нелінійний розвиток, як інтенсивний (під впливом широкого соціального середовища, результатів суміжних наук та галузей знання), так і екстенсивний (під впливом внутрішніх сил).

Центральне місце у синергетичній методології посідає нове поняття еволюції, притаманне постнекласичній науці, а особливістю процесів такої еволюції стає те, що процес розвитку великих та складних систем може здійснюватися у різній динаміці. І якщо розглядати БІС як саме таку складну систему, об'єктивно відзначаємо випередження у трансформаціях техніко-технологічного розвитку певних типів об'єктів (національних, державних, провідних наукових, університетських бібліотек тощо), уповільнення темпів матеріально-технічного забезпечення, відставання динаміки загального організаційно-структурного розвитку системи від потреб оптимізації зв'язків усіх суб'єктів БІС, недостатню активність професійної свідомості щодо ініціювання та прийняття необхідності динамічних змін у галузевій діяльності, неспрацювання прямого зв'язку із науковими розробками та здобутками галузі щодо пріоритетних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності, їх науково-практичним упровадженням, освітнім забезпеченням та подальшою підтримкою шляхом реалізації державних цільових програм тощо. Соціосинергетику розглядають як концепцію соціального управління складними соціальними системами, у межах якої відбулось переосмислення ролі і принципів управління у сучасному світі. Соціосинергетика, на відміну від концепції цілеспрямованого управління соціальною організацією, акцентує на здатності соціальної системи до самовибудовування й самовідтворення. При цьому зазначена властивість визнається як іманентно властива соціосистемі, отже, управління такою системою будується на м'яких впливах, з урахуванням інтересів як суб'єктів, так і об'єктів управління. За таких умов, на нашу думку, було доцільним використати новий для бібліотекознавства соціосинергетичний підхід до аналізу та побудови модернізаційної моделі розвитку БІС.

Модернізаційний підхід, який став базовим у дослідженні автора, ґрунтується на розумінні необхідності структурних, технологічних та інституційних змін у національній економіці, політиці, соціогуманітарній сфері, зокрема й бібліотечно-інформаційній діяльності, спрямованих на підвищення їхньої конкурентоспроможності. І якщо символами економічної модернізації теперішнього часу вважається «економіка знань», «економіка різноманітності», «глобалізація економіки», то символами комплексної модернізації БІС мають стати інтегрований інформаційний простір світового рівня, скооперований розвиток матеріально-технічної бази БІС, консолідована стратегія подальшого розвитку загально-національної системи бібліотечно-інформаційних закладів, відповідних освітніх установ, професійних і громадських об'єднань. Модернізаційний підхід дозволив створити модель, що складається із взаємопов'язаних частин впливу – технологічної, інституціональної та соціальної модернізації, ідеологічної, інноваційної та інвестиційної, і «світового стандарту» як результату, на який спрямовано розвиток інших складників. Розроблення модернізаційної моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ відбувалася з урахуванням загальнонаукових підходів до модернізаційних теорій як універсального методу історичного дослідження. Для бібліотекознавчого дослідження комплексно модернізаційний підхід було використано вперше, його доцільність обґрунтовано у багатьох публікаціях [6; 7 та ін.], а результати представлено у монографії автора.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що нині зміна бібліотекознавчої парадигми особливо яскраво проявилася у позиціюванні новітньої бібліотеки як частини інформаційного простору суспільства з усіма складниками і характеристиками, системою взаємозв'язків та взаємовпливів. Другою ознакою зміни парадигми стало пов'язане із попередньою позицією доведення значення, місця і ролі сучасної бібліотеки як рівноправного суб'єкту та активного виробника інформаційних продуктів і послуг, учасника інформаційного ринку, який формується в умовах розвитку інформаційного суспільства, суспільства, побудованого на знаннях. Отже, на рівні наукової думки спостерігаємо фіксацію розширення сфери впливу бібліотечного соціального інституту від сфери обслуговування (освітнього, наукового, культурного) до сфери інформаційного виробництва. Науковцями обґрунтовується гіпотеза про необхідність стратегічного реструктурування бібліотек та їхньої діяльності

як запоруки довгострокового забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку інформаційних продуктів і послуг. Проте, на жаль, поки що ці пріоритети не зафіксовано у межах реалізації жодної з державних цільових програм розвитку окремих напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності, а цілісна програма розвитку БІС України у визначеному напрямі відсутня взагалі.

Водночас бібліотека позиціонується як ресурсний компонент наукової комунікації та функціональний суб'єкт і опосередкований канал політичної комунікації. Соціокомунікаційний компонент активно впливає на поліпарадигмальність бібліотекознавчого знання та зумовлює методологічний плюралізм новітніх галузевих розвідок. Методологія бібліотекознавчих досліджень цього періоду перебуває на якісно новому рівні, їй притаманні міждисциплінарні і проблемно-орієнтовані форми дослідницької діяльності. З позицій сучасних методологічних підходів (інституціонального, соціосинергетичного, модернізаційного) окремо бібліотеки та БІС у цілому можна розглядати як відкриту динамічну систему, здатну до саморозвитку та самоорганізації в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Список використаних джерел

1. *Акилина М. И.* Классическая, неклассическая и постнеклассическая формы рациональности в библиотечных исследованиях / М. И. Акилина // Библиотечные исследования в системе постнеклассической науки : проблем.-ориентир. сб. – М. : Пашков дом, 2008. – С. 32–52.
2. *Басов С. А.* Об институциональном подходе в библиотековедении / С. А. Басов // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 3. – С. 50–69.
3. *Буданов В. Г.* Методология синергетики в постнеклассической науке и образовании : монография / В. Г. Буданов ; РАН, Ин-т философии. – М., 2008. – 230 с.
4. *Вагранова Г. В.* Полипарадигмальность методологических подходов в научных исследованиях / Г. В. Вагранова // Библиосфера. – 2009. – № 4. – С. 3.
5. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Дискусійні питання розвитку теорії і методології бібліотекознавства / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2007. – № 2. – С. 3–9.
6. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Модернізаційна стратегія розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 8–19.
7. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ в період глобалізації : визначення базових складових /

О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 33. – С. 7–30.

8. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України : генезис, концепції, модернізація : монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Г. І. Ковальчук. – К. : Академперіодика, 2014. – 362 с.

9. *Вохрышева М. Г.* Процесс развития современных библиотек с позиции синергетики / М. Г. Вохрышева, Т. М. Кузьмишина // Науч. и техн. б-ки. – 2003. – № 6. – С. 4–13.

10. *Горовий В. М.* Соціальні інформаційні бази і розвиток бібліотечного інформаційного потенціалу (1991–2006 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Горовий Валерій Микитович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – 35 с.

11. *Гранчак Т. Ю.* Бібліотека в системі політичної комунікації : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Гранчак Тетяна Юрївна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 35 с.

12. *Гранчак Т. Ю.* Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2012. – № 5 (211). – С. 20–26.

13. *Давидова І. О.* Інноваційна політика бібліотек України : зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... д-ра наук з соціальних комунікацій : 27.00.03 / Давидова Ірина Олександрівна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2008. – 51 с.

14. *Добко Т.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України : становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) : монографія / Т. Добко. – К., 2013. – 376 с.

15. *Ільганаєва В. О.* Бібліотечна освіта : Нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1996. – 253 с.

16. *Кобелев О. М.* Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія / О. М. Кобелев. – Х. : ХДАК, 2012. – 246 с.

17. *Кунанець Н. Е.* Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами : історія та сучасність : монографія / Н. Е. Кунанець. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. – 440 с.

18. *Кунанець Н. Е.* Методологічні засади використання методів інформатики при дослідженні бібліотек / Н. Е. Кунанець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 2. – С. 44–50.

19. *Лобузін К.* Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузін ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 252 с.

20. *Маркова В. А.* Книга в соціально-комунікативному просторі : минуле,

сучасне, майбутнє : монографія / В. А. Маркова. – Х. : ХДАК, 2010. – С. 143.

21. *Мелентьева Ю. П.* Объект современного библиотековедения / Ю. П. Мелентьева // Библиотековедение. – 2004. – № 6. – С. 26–31.

22. *Мотульский Р. С.* Библиотека как социальный институт / Р. С. Мотульский. – Минск : Бел. гос. ун-т культуры, 2002. – 374 с.

23. *Новальська Т.* Український читач у бібліотечнознавчих дослідженнях (кінець XIX – початок XXI ст.) : монографія / Т. Новальська. – К., 2005. – 252 с.

24. *Ратникова Е. И.* Социосинергетическая исследовательская парадигма как направление развития современного библиотековедения / Е. И. Ратникова // Библиотечные исследования в системе постнеклассической науки : проблем.-ориентир. сб. – М. : Пашков дом, 2008. – С. 147–172.

25. *Стрішенець Н. В.* Розвиток бібліотечно-інформаційної терміносистеми США (кінець XX – початок XXI ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 27.00.03 / Стрішенець Надія Володимирівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 39 с.

26. *Соляник А. А.* Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку : монографія / А. А. Соляник ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2005. – 230 с.

27. *Попик В. І.* Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 520 с.

28. *Фирсов В. Р.* Библиотека как социальный институт. Теоретико-методологические аспекты повышения ее роли в развитии социалистическом обществе : автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Ленинград, 1984. – 15 с.

29. *Шемаєва Г. В.* Бібліотека в системі наукової комунікації : коеволуційні процеси розвитку [рукопис] : дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Шемаєва Ганна Василівна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – 446 с.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015 р.

UDC 02:001.8

Olena Voskoboinikova-Huzeva,

Ph. D, Lead researcher of the Vernadsky National library of Ukraine

New Approaches to Research Activity in Methodology of Library Science

The article reveals the peculiarities of application of modern methodological approaches to the study of a library as a social institution. Taking into account the achievements of the national school of Library Science (monographs and doctoral research works by Davydova I. O., Horovy V. M., Hbranchak T. Yu., Shemaeva H. V., Solianyk A. A., Lobuzina K. V. et al.) the author emphasizes that plurality of

methodological approaches must be considered from the standpoint of post-new classical rationality, depending on the modern state of development of library science when libraries as open systems are able to self-developing. Thus, the article pays particular attention to the institutional, modernization, social and synergetic approaches in study of the current stage of development of library and information field. From the standpoint of the institutional approach the library as a social institution is regarded as a natural social system, which consists of interconnected and interdependent functionally specialized elements (library practice, education, science, communication, self-organization, management, ethics and law). That is the reason for scientists to build its structural and functional model. From the standpoint of social synergetic library is a complex system that is capable of self-development and self-organization, and is understood as a complex social institution that has a non-linear development as intensive (under the influence of social environment, results of related sciences and disciplines) and extensive (under the influence of internal forces and phenomena). Modernization approach is based on understanding of the need for structural, technological and institutional changes in the national economy, politics, social and humanitarian field, as well as in library and information activities aimed at improving the level of their competitiveness.

Keywords: methodology, library science.

УДК 02:001.8

Елена Воскобойникова-Гузєва,

ведущий науч. сотрудник НБУВ,
старш. науч. сотрудник, канд. ист. наук

Методологія бібліотечнознавчих досліджень: сучасні підходи

В статті досліджено особливості застосування сучасних методологічних підходів до вивчення бібліотеки як соціального інституту. Автор наводить досягнення вітчизняної бібліотечнознавчої школи – монографічні та дисертаційні дослідження І. О. Давидової, В. Н. Горового, Т. Ю. Гранчак, А. В. Шемаєвої, А. А. Соляник, Е. В. Лобузінної та інших учених. Визначено, що множественність методологічних підходів органічно пов'язана з сучасним етапом розвитку бібліотечної науки, коли бібліотеки як відкриті системи, здатні до саморозвитку, розглядаються з позицій постнекласичної раціональності.

Одільне уваження уделено інституціональному, соціосинергетичному та модернізаційному підходам до вивчення сучасного етапу розвитку бібліотечно-інформаційної сфери. З позицій інституціонального походу бібліотечний соціальний інститут розглядається як реальна соціальна система, яка складається з взаємопов'язаних і взаємообумовлених

функционально специализированных элементов (библиотечная практика, образование, наука, коммуникация, самоорганизация и управление, этика и право) и это позволяет ученым выстраивать ее структурно-функциональную модель. С позиций социосинергетики библиотека является сложной системой, способной к саморазвитию и самоорганизации, и понимается как многофункциональный социальный институт, который имеет нелинейное развитие, как интенсивное (под влиянием социальной среды, результатов смежных наук и отраслей знания), так и экстенсивное (под влиянием внутренних сил и явлений). Модернизационный подход основывается на понимании необходимости структурных, технологических и институциональных изменений в национальной экономике, политике, социогуманитарной сфере, а также и библиотечно-информационной деятельности, направленных на повышение их конкурентоспособности.

Ключевые слова: методология, библиотековедение.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:026.06:34-047.76

Майя Іванова,

зав. відділу НБУВ

Юрій Іванов,

доцент Національної академії внутрішніх справ,

канд. юрид. наук

ПРАВОВА СПАДЩИНА У ФОНДАХ НБУВ ЯК ОБ'ЄКТ РЕТРОСПЕКТИВНОГО ВИВЧЕННЯ

У статті розкрито значення правової спадщини, яка є частиною соціальної та духовної спадщини українського народу, дослідників української історико-правової науки та їх праці, що зберігаються у НБУВ. Висвітлено значення «Архива Юго-Западной России» для вивчення правової науки, який представлено у фондах НБУВ у друкованому та електронному вигляді. Досліджено ретроспективні джерела українського права, наведено пам'ятки права, які зберігаються у фондах НБУВ.

Ключові слова: культурні цінності, історія держави та права, правова спадщина, юридична бібліотека, збереження бібліотечних фондів.

Унікальні за змістом і різноманітні за типом та характером документи історико-культурологічної інформації, зібрані в архівах та бібліотеках, складають значну частину соціальної та духовної спадщини українського народу [1, с. 189–190]. Визначальною рисою сучасного процесу культурного відтворення в Україні є актуалізація вивчення її духовної спадщини, значна частина якої зберігається в державних бібліотеках. Історія книги, бібліотечних колекцій, книжкових зібрань України, що формувались у попередні епохи, набули важливого значення для розвитку знань про історію, літературу, освіту [2, с. 34].

Складиком культурного надбання є правова спадщина. Ю. М. Оборотов правову спадщину визначає як результат правового розвитку минулих історичних епох у межах окремої правової системи чи правової сім'ї. За його словами, правова система України характеризується, по-перше, неефективністю сучасного законодавства України та діяльності державних структур щодо його здійснення; по-друге, запозиченням принципів, норм і цінностей Західної Європи, яка відрізняється від слов'янського менталітету, зокрема менталітету народу України, а також різною правовою культурою